Johannes Koponen
Demos Helsinki
10.11.2015

EDUSKUNNAN TULEVAISUUSVALIOKUNNALLE

Asia: O 20/2015 vp Tulevaisuusvaliokunnan selvityshankkeet 2015 – 2019
Teema: Asiantuntijakuulemisen aiheina ovat tulevaisuushaasteet ja ennakoinnin kehittäminen. Mitkä ovat mielestänne Suomen tärkeimmät tulevaisuushaasteet ja mitkä keinot ovat mielestänne tärkeimmät tulevaisuudentutkimuksen ja ennakoinnin kehittämisessä.

TULEVAISUUDEN YMMÄRTÄMISEKSI on sisäistettävä seuraavat kolme näkökulmaa.

YKSI: digitalisaation hyödyistä on ulosmitattu vasta pieni osa . Esineiden ja ihmisten väliset yhteydet lisääntyvät eksponentiaalisesti: maailmastamme on tulossa hyperkytkeytynyt.

KAKSI: tämä kehitys muuttaa vääjäämättä meidän suhdettamme muihin ihmisiin, yhteisöjämme, yhteiskuntiamme ja talousjärjestelmiämme.

KOLME: uusia teknologioita, käytäntöjä, yhteisöjä ja järjestelmiä hyödyntämällä meillä on **mahdollisuus** tehdä päätöksiä joiden avulla rakentuu tulevaisuuden hyvä elämä planeetan kantokykyä ylittämättä.

Alla on esitelty keskeiset tulevaisuuteen liittyvät jännitteet. Niiden ratkaiseminen tavalla tai toisella vaikuttaa suunnattomasti tulevaisuuden yhteiskunnan tapoihin, toimintamalleihin ja arvoihin.

Hyvinvoinnin ja planeetan rajojen välinen jännite on poistettava. Kuinka voimme lisätä ihmisten hyvinvointia ja samalla vähentää resurssien kuluttamista? Tällä hetkellä hyvinvointi korreloi luonnonvarojen kulutuksen kanssa. Keskimääräinen suomalainen käyttää noin kolme ja puoli kertaa enemmän resursseja kuin mikä on kestävää pitkällä aikajänteellä. Älyverkkojen, big datan, halpojen aurinkopaneelien, laitetason energiakeräämisen, alustatalouden tehokkuuden, kiertotalouden, datavetoisen käyttäytymismuutoksen, ja suuriin haasteisiin keskittyvän tutkimus- ja resurssiviisaan yritysinfrastruktuurin avulla on mahdollista paitsi ratkaista tämä jännite, myös tehdä siitä menestyvää kansainvälistä bisnestä.

Osallistumisen eriarvoistumisen jännite. Teknologian eriarvoinen saatavuus, ja epätasaisesti eri yhteisöille jakautuneet kykymme rajoittavat ihmisten valmiuksia osallistua täysiarvoisesti yhteiskuntaan. On meidän käsissämme, auttaako teknologia tasoittamaan kyvykkyyseroja (esim. tarjoamalla sokealle kyvyn aistia etäisyyksiä tuntoaistin kautta) vai lisääkö teknologia kyvykkyyseroja (esim. antamalla radikaalisti elämänkaarta pidentäviä lääkehoitoja tai päätöksentekoa tukevaa laskentatehoa vain varakkaimmille). Mikäli erilaiset teknologian hyödyt saadaan kaikkien yhteisöjen käyttöön (teknologinen universalismi), on tästä Suomelle merkittävää kilpailuetua.

Markkinakonvergenssin ja hajaantuvien rakenteiden välinen jännite. Alustatalouden markkinat muodostavat uusia luonnollisia monopoleja. Samaan aikaan omistajuus on muutoksessa yhteisötalouden ja jakamistalouden seurauksena. Hyvän yhteiskunnan rakentaminen muutoksen avulla on mahdollista esimerkiksi muutoksia ennakoivan ja tukevan sääntelyn avulla.

Työstä vapautumisen ja työn lopun välinen jännite. Tarkoittaako lisääntyvä työn automatisointi työn loppua vai työstä vapautumista? Kuinka taataan toimeentulo? Työpaikka on ollut keskeinen tapa liittyä yhteiskuntaan. Jos työpaikat katoavat, kuinka ihmiset kokevat hyödyllisyyttä ja osallistuvat yhteiseen projektiin. On huomattava, että työ ja työpaikka ovat eri asioita. Edellä kuvattujen jännitteiden ja muiden viheliäisten ongelmien ratkaisu vaatii valtavan määrän työtä. Työpaikkoja ei silti välttämättä synny tästä työntarpeesta, koska ratkaisuja on vaikea markkinallistaa.

Vapauksien ja turvallisuuden välinen jännite. Radikaalit teknologiat kuten lisätty todellisuus, geenimuuntelu, 3D-printtaus ja halvat autonomiset sensorit tuottavat valtavia mahdollisuuksia. On epäselvää, missä määrin näitä mahdollisuuksia on rajoitettava yleisen turvallisuuden nimissä. Tämän selvittämiseksi on pohdittava, mitä ylipäätään arvostamme tulevaisuudessa. Kuinka esimerkiksi koemme todellisuuden kun virtuaalinen ja fyysinen sekoittuvat?

Tulevaisuudentutkimus paljastaa toisin olemisen mahdollisuuksia. Aikajännettä kasvattamalla tämän hetken vääjäämättömältä tai kaoottiselta näyttävät kehitykset tulevat tietoisen päätöksenteon piiriin. Ratkaisut tulevaisuuden tekemiseksi on tehtävä aikajänteen avulla nyt, ei myöhemmin. Tehokkain menetelmä luoda sitoutumista ja ajankohtaisuutta muutoksen toteuttamiseksi on järjestää yhteiskehittämisen menetelmillä **Backcasting-työpajoja** eri intressiryhmien kanssa (ks. Neuvonen et al. 2014). Backcasting-työpajassa päätöksiä tarkastellaan lähestyen nykyhetkeä mahdollisista tulevaisuuksista käsin. Osallistuvia intressiryhmiä ovat niin poliittiset päättäjät, liike-elämän vaikuttajat, startup-yritykset kuin kansalaisjärjestötkin. Tulevaisuustyöpajojen ensisijainen tehtävä on saada osallistujat miettimään ja aktiivisesti tuottamaan haluttua tulevaisuutta pelkän reagoinnin sijaan.

Tällaisen työpajasarjan tavoitteena voi olla esimerkiksi rakentaa Suomi100-juhlavuoden aikana kouriintuntuva lupaus 25, 50 ja 100 vuoden aikajänteellä siitä, millaista yhteiskuntaa olemme rakentamassa. Menetelmän avulla saadaan selville, mitä toivotun yhteiskunnan rakentaminen vaatii.

Neuvonen A, Kaskinen T, Leppänen J, Lähteenoja S, Mokka R, Ritola M (2014). Low-carbon futures and sustainable lifestyles: A backcasting scenario approach. Futures 58 (2014), 66-76.